

УДК 657:1.011.56

Н.І. Бузак, к.е.н., доц.

Київський національний торговельно-економічний університет

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБЛІКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Розглянуто актуальні аспекти організації обліку суб'єктів малого підприємництва. Приділена увага умовам обрання системи оподаткування суб'єктами малого підприємництва, формам організації обліку, плану рахунків та формам фінансового звіту.

Ключові слова: *організація обліку, система оподаткування, форма організації обліку, план рахунків, фінансова звітність.*

Актуальність дослідження та постановка проблеми. Зміни підходів до ведення бізнесу, збільшення потреб менеджменту в інформації, трансформації, що відбуваються у нормативно-правовому регулюванні бухгалтерського та податкового обліку суб'єктів малого підприємництва, вимагають перегляду підходів до організації обліку в цілому, та на малих підприємствах зокрема.

Питання організації бухгалтерського обліку є актуальним для підприємств будь-якої форми власності та розмірів. Проте актуальність дослідження проблемних організації обліку на малих формах господарювання обумовлено специфічними особливостями у застосуванні методів та прийомів бухгалтерського обліку.

Аналіз наукових досліджень та публікацій. Дослідженню теоретичних та практичних аспектів організації бухгалтерського обліку присвячені праці багатьох вчених, таких як: С.Ф. Голов, Г.М. Давидов, І.М. Дмитренко, С.Я. Зубілевич, О.І. Мазіна, Н.М. Малюга, В.Пархоменко, О.Петрик, В.В. Сопко, Н.М. Ткаченко, Л.С. Шатковська та ін. Однак у зв'язку зі змінами, що відбуваються на законодавчому рівні у сфері бухгалтерського та податкового обліку суб'єктів малого підприємства, постійно наявне коло принципово важливих питань організації обліку, що вимагають удосконалення наукових підходів до обґрунтування та оперативного уточнення.

© Н.І. Бузак, 2013

Викладення основного матеріалу дослідження. Вітчизняні науковці Б.Засадний, М.Кобзева, досліджуючи проблеми організації обліку на підприємствах малого бізнесу, виділяють такі головні проблеми [1, С. 44]:

- ✓ неповнота, неоднозначність і суперечливість чинної нормативно-правової бази;
- ✓ невизначеність податкового законодавства щодо малого бізнесу як специфічного сектору економіки;
- ✓ значні адміністративні бар'єри (реєстрація, ліцензування, сертифікація);
- ✓ складна система обліку та звітності;
- ✓ складність застосування окремих П(С)БО та формування облікової політики малого підприємства;
- ✓ відсутність розвиненої ринкової інфраструктури на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях;
- ✓ слабка підтримка системи фінансування й кредитування малого бізнесу;
- ✓ відсутність чіткої системи в організації фінансово-економічного співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями щодо залучення інвестицій, кредитів, грантів, міжнародної технічної допомоги для розвитку малого підприємництва тощо.

Усі зазначені недоліки в організації обліку суб'єктів малого підприємництва створюють значні перешкоди у прийнятті більш гнучких й оперативних рішень менеджментом підприємства, дотриманні податкової дисципліни, реєстрації фактів господарської діяльності, складанні достовірної фінансової звітності.

Все це обумовило дослідження таких питань організації обліку малих підприємств-юридичних осіб, як: системи оподаткування та їх оптимальне обрання; розкриття існуючих форм організації бухгалтерського обліку та варіантів використання плану рахунків; розкриття вимог до застосування затверджених П(С)БО 25 форм фінансового звіту суб'єктів малого підприємництва.

Так, перед будь-яким суб'єктом малого підприємництва постає питання обрання системи оподаткування. На сьогодні, Податковим Кодексом України запропоновано дві основних системи оподаткування: загальна та спрощена. Якщо суб'єктом малого підприємництва-юридичною особою обрано загальну систему оподаткування, то підприємство зобов'язане сплачувати податок на прибуток. Ставка податку у 2013 р. складає 19 %, а в 2014 р. ставку планується понизити до 16 %.

Крім податку на прибуток, суб'єкт малого підприємництва також може бути платником таких зборів, як: ПДВ, земельний податок, плата за користування надрами, збір за спеціальне використання води,

лісових ресурсів, збір за здійснення деяких видів підприємницької діяльності.

До основних переваг загальної системи оподаткування для юридичних осіб–суб’єктів малого підприємництва ми можемо відзначити таке: відсутність обмежень у видах діяльності та обсягу доходу і кількості працівників; більш ширша можливість планування та оптимізації оподаткування (внаслідок впливу обсягу видатків на базу оподаткування); розмір сплачуваного податку на прибуток прямо залежить від обсягу прибутку за звітний період.

В той же час, загальна система оподаткування має суттєві недоліки: складність адміністрування (більш суворі вимоги до ведення обліку та складання звітності); досить високе податкове навантаження, особливо за наявності найманих працівників; обов’язкова реєстрація платником ПДВ при перевищенні обороту в 300 000 грн. за 12 місяців.

Юридична особа-суб’єкт малого підприємництва, що обрала спрощену систему оподаткування, відповідно до введеного в Податковий Кодекс розділу IV «Спеціальні податкові режими», може працювати за однією із запропонованих груп (табл. 1).

Таблиця 1

Умови застосування спрощеної системи оподаткування обліку та звітності з 01.01.2013 р.

Групи платників єдиного податку	Критерії віднесення до групи	Основна ставка податку	Особливості діяльності
Четверта група – юридичні особи	1) середньооблікова кількість працівників не перевищує 50 осіб; 2) обсяг доходу не перевищує 5000000 грн.	3 % від доходу для платників ПДВ; 5 % від доходу для неплатників ПДВ	Здійснюють будь-які види діяльності, крім тих, що заборонені платникам єдиного податку
Шоста група – юридичні особи	1) середньооблікова кількість працівників – без обмежень; 2) обсяг доходу не повинен перевищувати 20 000 000 грн.	5 % від доходу для платників ПДВ; 7 % від доходу для неплатників ПДВ	

Обмеження щодо застосування спрощеної системи оподаткування суб'єктами малого підприємництва наведені в пп.154.6 та 291.4 Податкового Кодексу України.

На нашу думку, основний мінус спрощеної системи оподаткування очевидний: базою оподаткування є весь обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), без вирахування витрат підприємства. Тому такий спосіб оподаткування може бути вигідний лише для надто вузького кола представників малого бізнесу.

Однак можна зазначити й її плюси: простота нарахування єдиного податку; спрощене ведення обліку і відносна простота заповнення звітності; звільнення від сплати платником єдиного податку, низки податків і обов'язкових платежів; витрати на оплату продукції платників єдиного податку-юридичних осіб можуть бути віднесені на витрати контрагентами-платниками податку на прибуток.

Другим питанням організації обліку суб'єкта малого підприємництва-юридичної особи є вибір форми організації бухгалтерського обліку.

Міністерство фінансів України у Методичних рекомендаціях відзначає [4], що узагальнення інформації про господарські операції

малими підприємствами може здійснюватися за такими формами (рис. 1):

- простою формою бухгалтерського обліку;
- спрощеною формою бухгалтерського обліку;
- журнальною формою бухгалтерського обліку.

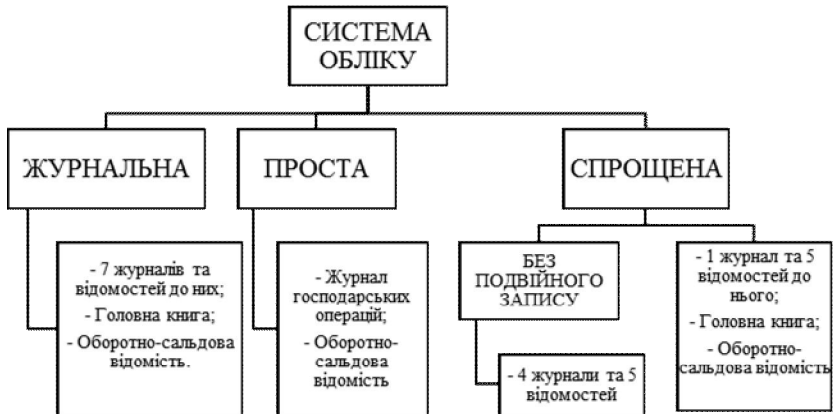

Рис. 1. *Форми організації бухгалтерського обліку на підприємствах малого бізнесу*

Проста форма бухгалтерського обліку рекомендується для застосування на малих підприємствах, які протягом місяця здійснюють невелику кількість господарських операцій і не здійснюють виробництво продукції та роботи, пов'язані з великими матеріальними витратами (торгівля, постачання, наука, послуги).

Спрощена форма бухгалтерського обліку передбачає обрання одного з варіантів складу реєстрів, запропонованих до використання суб'єктам малого підприємництва:

1) регулюється методичними рекомендаціями з застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами, затвердженого Наказом № 422 від 25 червня 2003 р. [3]. Методичні рекомендації передбачають використання 1 журналу та 5 відомостей до нього;

2) регулюється методичними рекомендаціями із застосування реєстрів обліку малими підприємствами, затверджених Наказом № 720 від 15.06.2011 р. [4], в яких передбачено, що форма бухгалтерського обліку з використанням реєстрів обліку майна передбачає 4 журнали та 5 відомостей обліку господарських операцій.

У листі Мініфіну «Щодо відображення в бухгалтерському обліку витрат суб'єкта малого підприємництва» від 08.06.2011 р. № 31-08410-07-10/14593 [5] зазначається, що спрощений бухгалтерський облік доходів і витрат застосовують суб'єкти малого підприємництва – юридичні особи, що відповідають критеріям, визначеним п. 154.6 Податкового Кодексу України. При цьому, вони мають керуватися П(С)БО 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва».

Враховуючи обмеження до застосування спрощеної форми ведення обліку для суб'єктів малого підприємництва, які знаходяться на загальній системі, передбачене використання журнальної форми ведення обліку. Окрім того, суб'єкти малого підприємництва, які підпадають під дію п. 154.6 ПКУ також, на свій розсуд, можуть обрати журнальну форму.

При виборі суб'єктом малого підприємництва форми організації бухгалтерського обліку, необхідно враховувати особливості функціонування підприємства, а саме: вид діяльності, структуру системи управління, їх складність та чисельність працівників. Так, виходячи зі своїх потреб, мале підприємство може пристосовувати реєстри бухгалтерського обліку, відповідно до специфіки своєї роботи з дотриманням вимог:

- єдина методологічна основа (принцип подвійного запису);
- взаємозв'язок даних аналітичного і синтетичного обліків;
- суцільне відображення усіх господарських операцій в реєстрах обліку на підставі первинних облікових документів;
- накопичення і систематизація даних первинних документів у розрізі показників, необхідних для управління і контролю за господарською діяльністю малого підприємства, а також для складання і подання бухгалтерської звітності.

Усі зазначені вище форми ведення бухгалтерського обліку та узагальнення інформації можуть бути представлені в автоматизованій системі обробки даних. Останнім часом обчислювальна техніка і на малих підприємствах перетворилася на визначальний фактор організації обліку. Застосування автоматизованої системи ведення бухгалтерського обліку дозволяє прискорити обробку облікової інформації та передачу її за всіма напрямками.

За способом організації, для малого бізнесу підходять бухгалтерські програми з прив'язкою до журналу господарських операцій (журнальний спосіб). У таких програмах користувач починає роботу з журналом господарських операцій, а решта дій є похідними. Такий підхід зручний для малих підприємств, але зумовлює

необхідність частоті фільтрації даних у разі великого обсягу і різноплановості звітної інформації. За цим принципом побудована система ІС: Підприємство.

Можна зазначити, що найбільш живими є дві форми організації обліку: проста та автоматизована. Так, малі підприємства, які можуть застосовувати просту або спрощену систему організації обліку обирають просту форму, що пояснюється бажанням знизити свої витрати на облік. Усі інші підприємства підлягають під застосування журнальної форми і тому обирають автоматизовану форму організації обліку. Така тенденція є негативною, адже спрощення бухгалтерського обліку в багатьох випадках призводить до неспроможності вчасно приймати правильні управлінські рішення.

Наступним питанням організації обліку суб'єктами малого підприємництва-юридичними особами є обрання варіанта застосування плану рахунків та затвердження робочого плану рахунків. На сьогоднішній день, суб'єкти малого підприємництва можуть використовувати на вибір загальний або спрощений план рахунків.

Наказом Міністерства фінансів України від 19.04.2001 р. № 186 був затверджений Спрощений план рахунків бухгалтерського обліку активів, зобов'язань і господарських операцій суб'єктів малого підприємництва [8], який з часом зазнав відповідних змін та доповнень.

Згідно з п. 2 наказу № 186, спрощений план рахунків можуть застосовувати, зокрема, суб'єкти підприємницької діяльності – юридичні особи, визнані згідно з чинним законодавством, суб'єктами малого підприємництва [8]. Отже, спрощений План рахунків носить пропонуваній, а не обов'язковий характер.

У травні 2011 р. до спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку було внесено зміни, пов'язані із виключенням рахунків 8-го класу (84 «Витрати операційної діяльності», 85 «Інші затрати») та введенням рахунків 9-го класу (90 «Собівартість реалізації», 96 «Інші витрати»), що було викликано модифікаціями у методиці заповнення Звіту про фінансові результати малими підприємствами.

За загальним Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій, підприємства і організації СМП можуть застосовувати:

- 1) одночасно рахунки класу 8 «Витрати за елементами» і 9 «Витрати діяльності»;
- 2) тільки рахунки класу 9 «Витрати діяльності»;
- 3) тільки рахунки класу 8 «Витрати за елементами».

Слід зазначити, що варіант застосування суб'єктами малого підприємництва тільки 8 класу рахунків за загальним Планом рахунків залишився ще від тих часів, коли в Спрощеному плані рахунків для обліку витрат використовувались тільки рахунки класу 8. На нашу думку, застосування такого варіанту обліку вже є не актуальним, а рекомендації, що залишилися в інструкції до застосування загального Плану рахунків є звичайною неузгодженістю вітчизняного законодавства.

Ще одним актуальним питанням в організації обліку суб'єкта малого підприємництва є визначення форми заповнення фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва.

Складання фінансового звіту є заключним етапом бухгалтерського обліку, про якість здійснення якого говорить ефективність системи обліку на підприємстві в цілому. Для суб'єктів малого підприємництва передбачена скорочена за показниками фінансова звітність у складі балансу та звіту про фінансові результати.

Змінами, що внесені до П(С)БО 25, передбачено можливість складання суб'єктами малого підприємництва Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва форми №1-м та 2-м і Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва форми №1-мс та 2-мс. Порівняння цих форм фінансового звіту наведено в таблиці 2.

Загальні засади щодо формування Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва та Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва є різними.

Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (форми №1-мс та 2-мс) подаватимуть юридичні особи, які мають право на застосування з 1 квітня 2011 року до 1 січня 2016 року ставки 0 % для платників податку на прибуток, у яких розмір доходів кожного звітного податкового періоду наростаючим підсумком з початку року не перевищує 3 млн. грн. та нарахованої за кожний місяць звітного періоду заробітної плати (доходу) працівників, які перебувають з платником податку у трудових відносинах, є не меншим, ніж дві мінімальні заробітні плати, розмір яких встановлено законом, і які відповідають одному із таких критеріїв:

а) утворені в установленому законом порядку після 1 квітня 2011 року;

б) діючі, у яких протягом трьох послідовних попередніх років (або протягом усіх попередніх періодів, якщо з моменту їх утворення пройшло менше трьох років), щорічний обсяг доходів задекларовано в сумі, що не

перевищує 3 млн. грн., та у яких середньооблікова кількість працівників протягом цього періоду не перевищувала 20 осіб;

в) які зареєстровані платниками єдиного податку в установленому законодавством порядку та у яких за останній календарний рік обсяг виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) становив до 1 млн. грн. та середньооблікова кількість працівників становила до 50 осіб.

Таблиця 2

Порівняння форм фінансової звітності суб'єктів
малого підприємництва

№ з/п	Ознаки порівняння	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (№ 1-м та 2-м)	Спрощений фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва (форми № 1-мс та 2-мс)
1	2	3	4
1	Нормативний документ, який регламентує подання звіту	П(С)БО 25	П(С)БО 25, Податковий кодекс України
2	Укладачі звіту	Суб'єкти малого підприємництва – юридичні особи, у яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та обсяг річного доходу не більший ніж 500 тис. євро, крім довірчих товариств, страхових компаній, банків, ломбардів, інших фінансово-кредитних та небанківських фінансових установ, СМП, які здійснюють обмін інвалюти, є виробниками та імпортерами піддакцизних товарів, а також СМП, у статутному капіталі яких частка вкладів, що належить юридичними особам-засновникам та учасникам цих суб'єктів, які не є суб'єктами малого підприємництва, перевищує 25 %; представництва іноземних	суб'єкти малого підприємництва – юридичні особи, які відповідають вимогам, зазначеним у п. 154.6 ПКУ, та мають право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат

		господарюючих суб'єктів	
3	Періодичність подання	Щоквартально	Один раз на рік

Отже, суб'єкти малого підприємництва складають фінансову звітність за спрощеною формою. Ініціативу законотворців щодо спрощення організації бухгалтерського обліку для малих підприємств можна визнати позитивною. Однак у зв'язку із останніми змінами, виникає неузгодженість між окремими нормативними актами: спрощеним та загальним Планом рахунків, невідповідність їх ПСБО та методичним рекомендацій по застосуванню регістрів бухгалтерського обліку малими підприємствами. Усунення зазначених недоліків повинно стати пріоритетним завданням як для вітчизняних дослідників, так і для розробників нормативно-правової бази.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведені дослідження організації обліку суб'єктів малого підприємництва надали можливість зробити такі висновки:

1) для суб'єктів малого підприємництва – юридичних осіб передбачено дві системи оподаткування: загальна та спрощена. До основних переваг загальної системи можна віднести таке: відсутність обмежень у видах діяльності та обсягу доходу, а також розмір сплачуваного податку на прибуток прямо залежить від обсягу прибутку за звітний період. Малі підприємства, що обирають спрощену систему оподаткування отримують можливість спрощеного ведення обліку і звільнення від низки податків і обов'язкових платежів;

2) для використання запропоновані на вибір три форми організації обліку: проста, спрощена та журнальна форми бухгалтерського обліку. При цьому обрання простої та спрощеної форми організації обліку можливо тільки для малих підприємств, що знаходяться на спрощеній системі оподаткування. Перевагами спрощеної форми організації обліку є простота ведення обліку і його не висока витратомісткість. Тоді як журнальна форма обліку забезпечує його інформативність;

3) можливість обрання для ведення обліку загального або спрощеного плану рахунків. Застосування загального плану рахунків передбачає ще три варіанти відображення витрат підприємства: одночасно на рахунках класу 8 «Витрати за елементами» і 9 «Витрати діяльності»; тільки на рахунках класу 9 «Витрати діяльності»; тільки на рахунках класу 8 «Витрати за елементами».

Особливістю спрощеного плану рахунків є значно менша кількість рахунків бухгалтерського обліку, тоді як перевагою застосування загального плану рахунків є більша деталізація облікової інформації;

4) для малих підприємств передбачена можливість складання Фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва форми №1-м та 2-м та Спрощеного фінансового звіту суб'єкта малого підприємництва форми №1-мс та 2-мс. Щодо складання Спрощеного фінансового звіту, суб'єкт малого підприємництва повинен відповідати цілому ряду обмежень, визначених п. 154.6 ст. 154 Податкового кодексу України та мати право на застосування спрощеного бухгалтерського обліку доходів і витрат, а також бути платником єдиного податку, який відповідає критеріям, визначеним підп. 4 п. 291.4 ст. 291 Податкового кодексу України. Усі інші малі підприємства складають Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва.

Дослідження питань організації обліку суб'єктів малого підприємництва, беззаперечно, є актуальним, оскільки існує певна необхідність у підвищенні ефективності діяльності малих підприємств. У зв'язку з цим, перспективами майбутніх досліджень у сфері бухгалтерського обліку малих підприємств є розробки щодо підвищення інформативності обліку та забезпечення прийняття ефективних управлінських рішень.

Список використаної літератури:

1. *Засадний Б.* Організаційні аспекти обліку на малих підприємствах / *Б.Засадний, М.Кобзева* // ВІСНИК Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка. – 2011. – № 130. – С. 42–44.
2. *Мазіна О.І.* Облік та аналіз фінансового результату в управлінні суб'єктами малого підприємництва : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.09 / Держ. акад. статистики, обліку та аудиту. – К., 2007. – 20 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe.
3. Методичні рекомендації із застосування реєстрів бухгалтерського обліку малими підприємствами : затверджено наказом Міністерства Фінансів України № 720 від 15.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua>.
4. Щодо відображення в бухгалтерському обліку витрат суб'єкта малого підприємництва» : лист Міністерства Фінансів України № 31-08410-07-10/14593 від 08.06.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MF11077htm

5. Податковий кодекс України : затверджений ВРУ від 02.12.10 р. №2755-VI-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
6. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 25 «Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва», викладений в новій редакції наказом Мініфіну України від 24.01.11 р. № 25 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
7. Про затвердження спрощеного Плану рахунків бухгалтерського обліку : наказ № 186 від 19.04.2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні : Закон України затверджений ВРУ від 16.07.1999 № 996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua).
9. Сук Л. Організація обліку на підприємствах малого бізнесу / Л.Сук, П.Сук // Бухгалтерський облік в с/г. – 2010. – № 3. – С. 36–40.

БУЗАК Наталя Іванівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри бухгалтерського обліку Київського національного торговельно-економічного університету.

Наукові інтереси:

– теорія і методологія оцінки в бухгалтерському обліку.

Стаття надійшла до редакції 30.08.2013